

კორონომიკა – საფრთხე თუ შესაძლებლობა?!

ვახტანგ ჭაჩაია

პროფესორი

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი

vakhocharaia@gmail.com

მოდით ცოტა შორიდან დავიწყოთ. კარზე ჯერ კიდევ 2019 წლის 22 ივნისია და რუსეთის მთავრობა აცხადებს, რომ რამდენიმე კვირაში საქართველოსთან ავიაშიმოსვლას შეწყვეტს... მომენტალურად საქართველოში იწყება პოლიტიკური სპეკულაციები, დიდიც და პატარაც განიხილავს, თუ რამდენად ამაყად ან სინანულით უნდა მივიღოთ აღნიშნული ინფორმაცია, რამდენად მიუღებელია ოკუპანტი ქვეყნის ტურისტებზე დამოკიდებულება ან / და რამდენი ათასი ადგილობრივი დასაქმებული შეიძლება დარჩეს შემოსავლის გარეშე...

გადის დრო და ხანი და უკვე 2020 წლის იანვარია, მთელს მსოფლიოს ჩინეთიდან მოდის საგანგაშო ინფორმაცია, რომ ე.წ. ახალი კორონავირუსი - კოვიდ 19 არის აღმოჩენილი, რომელიც ადამიანების სიცოცხლისთვის რისკის შემცველია. იწყება შესაბამისი კონტრნაბიჯების მზადება, თუმცა, დანარჩენი მსოფლიო ჯერ კიდევ მშვიდად ადევენებს თვალს ჩინეთში (იქ, სადაც შორს) მიმდინარე მოვლენებს. გამონაკლისი არც საქართველოა, თუმცა გარკვეული საგანგაშო სიგნალების შემდგომ ხელისუფლება იღებს გადაწყვეტილებას ჩაკეტოს ავია მიმოსვლა ჩინეთთან ორი თვის ვადით. ისევ იწყება ზარალის დათვლა და უკვე ახალი ალტერნატივების ძიება...

გადის კიდევ რამდენიმე კვირა და რისკი სულ უფრო მასშტაბურ ხასიათს იძენს. მთავრობა იღებს გადაწყვეტილებას აკრძალოს საჰაერო და სახმელეთო მიმოსვლა ვირუსდაფიქსირებულ და მაღალი რისკის მატარებელ ირანთან, იტალიასთან, კორეასა და სხვა ქვეყნებთან. გადის კიდევ რამდენიმე დღე – ვირუსი უკვე ჩვენს სამეზობლოშია... რამდენიმე დღეში კი საქართველოს მთავრობა საგანგებო ჩართვით გვატყობინებს, რომ კორონავირუსმა ამჯერად ქვეყნის შიგნითაც შემოაღწია. რაც საბოლოო ანგარიშით, ქვეყნის საზღვრების ჩაკეტვით, საგანგებო მდგომარეობის და კომენდანტის საათის გამოცხადებით, ბიზნესის მიზანმიმართული გაჩე-

რებით და მთელი რიგი სხვა სირთულეებით ხასიათდება, მარტივად რომ ვთქვათ, ქვეყნის და მთელი მსოფლიოს პარალიზებით გრძელდება...

ზემოთ მოყვანილი 3 შემთხვევა, სრულიად განსხვავებულია თავისი მასშტაბებით, თუმცა ნიშნანდობლივია, რომ ხშირად ვერ ვაანალიზებთ რეალურ, მასშტაბურ საფრთხეს და მხოლოდ წვრილმან გამოწვევებზე კონცენტრაციით შემოვიფარგლებით. ამასთან ერთად, ფაქტია ისიც, რომ ყველა მსგავს სიტუაციაში ჩვენ ვინყებით ახალ რეალობასთან შეგუებას, ახალი საფრთხეების შეფასებას და ახალი შესაძლებლობების ძიებას – იქნება ეს ოკუპანტ რუსეთთან ჩაკეტილი ავიაშიმოსვლა, ჩვენ პარტნიორ ჩინეთთან ეკონომიკური აქტიურობის შენელება, თუ მსოფლიოს დაპაუზება. მიუხედავად ყველაფრისა, ქვეყანას არ აქვს მოვლენების განვითარებაზე გულხელდაკრეფილ მდგომარეობაში თვალყურის დევნების უფლება. აქედან გამომდინარე, პარადიგმების გადაფასება, ახალი თამაშის წესებში დროული გარკვევა და ახალ რეალობაზე მორგება არის ის, რასაც თავმოყვარე და წარმატების მოსურნე ქვეყანა უნდა აკეთებდეს. ამ გზას ადგას საქართველოც.

თუმცა, სანამ ახალი შესაძლებლობების განხილვას დავიწყებთ, მნიშვნელოვანია ზუსტად შევაფასოთ, თუ სად ვართ, რა დანაკარგები გვაქვს და განვითარების რა ტრაექტორიით მოძრაობაზე შეიძლება ვიფიქროთ ისე, რომ არც ფუჭი მოლოდინები არ გავიჩინოთ და არც ჩვენი შესაძლებლობების დაუფასებლობა გამოგვივიდეს. სამწუხაროდ, ამ მხრივ უნდა ითქვას, რომ სიტუაცია არც თუ ისე სახარბიელოა. კორონომიკურმა კრიზისმა, საქართველოსაც და მთელ მსოფლიოსაც აქამდე არნახული მასშტაბის ზიანი მიაყენა და რაც კიდევ უფრო მეტად საგანგაშოა, დღესაც უცნობია, თუ რამდენ ხანს გასტანს ვირუსული აჟიოტაჟი და მასთან დაკავშირებული მსოფლიო შეზღუდვები. არანაკლებ მნიშვნელოვანია მსოფლიო წესრიგის შეცვლის ტენდენციებიც, რომელიც ამ ეტაპზე ჩანს, რომ განსხვავებული იქნება დღევანდელისაგან, თუმცა ზუსტად რა სახეს მიიღებს ის, ჯერ ისევ უცნობია.

არ არსებობს განვითარება კომპრომისის გარეშე და არ არსებობს გამარჯვება დანაკარგის გარეშე. საბედნიეროდ, საქართველომ შესაშური პასუხი გასცა გლობალურ პანდემიას და ამისთვის შესაბამისი საზღაურიც იქნა გაღებული. მათ შორის არის: ასეულობით ათასი ე.წ. დაპაუზებული სამუშაო ადგილი, მიუღებელი შემოსავლები სახელმწიფო ბიუჯეტში, გაუსტუმრებელი საბანკო ვალდებულებები და მრავალი სხვა გამოწვევა, რაც, ერთი მხრივ, შესაძლოა გადაულახავი პრობლემა გამხდარიყო, რომ არა - სანდო ქვეყნის რეპუტაციის ბაზაზე საერთაშორისო პარტნიორების დროული მხარდაჭერა, როგორც ფინანსური (მილიარდობით აშშ დოლარის მოცულობით), ასევე არაფინანსური.

უნდა აღინიშნოს საერთაშორისო დახმარების მნიშვნელოვანი როლი, ვინაიდან, გადაჭარბების გარეშე, ქვეყანა შესაძლოა აღმოჩენილი-

ყო გაცილებით ღრმა და უკიდურესად მძიმე ფინანსურ გასაჭირში, ვიდრე მრავალს ეს წარმოუდგენია. საერთაშორისო ფინანსური მხარდაჭერის გარეშე, არათუ მოსახლეობის კომუნალური ხარჯების დაფარვა, უმუშევართათვის სოციალური შემწეობის დანიშვნა ან/და ბიზნესისთვის გადასახადების გადავადება/გაუქმება იქნებოდა შეუძლებელი (ჯამური ღირებულებით 3.5 მლრდ ლარი), არამედ მოსალოდნელი იქნებოდა: ხელფასების (პოლიციელების, ექიმების, პედაგოგების და ა.შ.), ასევე პენსიების, სოციალურად დაუცველების შემწეობებისა და საყოველთაო ჯანდაცვის დაფინანსების მნიშვნელოვანი შემცირებაც კი. გასათვალისწინებელია, რომ აგრეთვე მრავალი სხვა არაპოპულარული ნაბიჯის გადადგმა გახდებოდა საჭირო. რატომ? ცნობისთვის:

- სრულად გაჩერდა ტურისტული სექტორი, რომელიც მთლიანი სამამულო პროდუქტის (მსპ) დაახლოებით 12 %-ს ქმნიდა და პირდაპირ თუ ირიბად 500 ათასამდე ადამიანს ასაქმებდა ისეთ სექტორებში, როგორიცაა: დასვენების და გართობის ინდუსტრია, ავიასაწარმოები, ადგილობრივი ტრანსპორტი და სხვა; 2020 წელს ტურისტული ნაკადების დაახლოებით 2/3-ით შემცირებაა მოსალოდნელი;

- პრაქტიკულად გაჩერდა ფულადი გზავნილების მიღება, რომელიც წინა წლებში \$1.5 მლრდ-საც კი აღწევდა და შემოსავლის ერთადერთ თუ არა, მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენდა რამდენიმე ასეული ათასი ოჯახისთვის საქართველოში;

- პარალიზებული აღმოჩნდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიმართულებაც, რომელიც ქვეყანაში ასაქმებს დაახლოებით ყოველ მეხუთე თანამშრომელს, ქმნის ექსპორტის ნახევარზე მეტს, დამატებული ღირებულების 1/3-ს, შემოაქვს ქვეყანაში ახალი ტექნოლოგიები და ა.შ. უცხოურთან ერთად, გაჩერდა ადგილობრივი საინვესტიციო აქტიურობაც;

- შეიძლება ითქვას, რომ ოპტიმისტური შეფასებებით, საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტი, მხოლოდ, 2020 წლის განმავლობაში, პანდემიის შედეგად 3 მლრდ ლარზე მეტს დაკარგავს მიუღებელი შემოსავლის სახით, ხოლო ეკონომიკური ზრდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის შეფასებით დაგეგმილი +4.5%-ის ნაცვლად -4 %-ში გადაინაცვლებს. ხაზგასასმელია ისიც, რომ ეს ყოველივე - პოზიტიური სცენარის შემთხვევაში. თუმცა, უნდა ითქვას ისიც, რომ ეს პროგნოზი შეუძლებელია იყოს ზუსტი, რადგანაც მსოფლიოსთვის კრიზისის მთავარი გამომწვევი მიზეზის დასრულების ზუსტი დრო ჯერაც უცნობია, შესაბამისად უცნობია მისი გართულებით ან შემსუბუქებით მოსალოდნელი შედეგებიც.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ახლა ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანია არა უკან ყურება და დანაკარგების თვლა, არამედ იმაზე ფიქრი, თუ რისი გაკეთებაა შესაძლებელი სამომავლოდ, რომ არსებული მსოფლიო კრიზისი საქართველომ არც მეტი, არც ნაკლები - ახალ შესაძლებლობად

აქციოს. სასიამოვნოდ ჟღერს, თუმცა რთულად შესასრულებელი იქნება - ქართული ეკონომიკის სრული ტრანსფორმაცია, რაშიც იგულისხმება არამხოლოდ პრიორიტეტების ცვლილების ფონზე, ერთი დარგის განზე გაწევით მეორე დარგის წინ წამოწევა, არამედ რეალური სრულფასოვანი გარდაქმნა. აქვე იბადება აზრი იმის თაობაზე რომ, თუ ტრანსფორმაცია რთულია, მტკივნეული და თანაც დიდ რისკებთანაცა დაკავშირებული, ხომ არ გვეცადა ეკონომიკის ეტაპობრივი „გადატვირთვა“? შემოგთავაზებთ რამდენიმე პერსპექტიულ მიმართულებას:

1. სტრატეგიული განვითარების გეგმის შემუშავება

ცნობილია, რომ ნებისმიერი გეგმის განხორციელება, პირველ ეტაპზე, უშუალოდ ამ გეგმის შემუშავებით იწყება. შეუძლებელია ქვეყნის კრიზისიდან გამოყვანასა და მის აყვავებაზე ვმსჯელობდეთ, საშუალო და გრძელვადიანი ხედვის არარსებობის პირობებში, როგორც მინიმუმ 5 და 10 – წლიან ჭრილში. აღსანიშნავია, რომ ეს დოკუმენტი მნიშვნელოვანია არამხოლოდ იმიტომ, რომ მასში განსაზღვრული იქნება კონკრეტული მიზნები, მისაღები შედეგები და ამ ყველაფრის განსახორციელებელი გზები, არამედ, იმიტომაც, რომ ის ერთ მთლიანობაში ასახავს ქვეყნის მთლიან საფრთხეებსა და შესაძლებლობებს კონკრეტული - ერთიანი მიზნის მისაღწევად. აქვე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ გეგმის მიხედვით ერთი დარგის განვითარება არ უნდა უსწრებდეს ან არ უნდა ჩამორჩებოდეს მეორეს ისე, რომ პირველის განხორციელებას საფრთხე დაემუქროს.

2. კონკურენტუნარიანი ბაზრის ჩამოყალიბება

სამწუხაროდ, ათეული წლების განმავლობაში საქართველოში მრავალი ოლიგოპოლიური გაერთიანება ჩამოყალიბდა. შესაძლოა, ცალკეული კომპანიების გამსხვილება, განვითარების გარკვეულ ეტაპზე უფრო ლოგიკურ და მათ შორის, არაა გამორიცხული - გადარჩენის ერთად-ერთ გზას წარმოადგენდა, რომელმაც შეიძლება დარგის განვითარებას / სიმყარესაც კი შეუწყო ხელი. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ უკვე დადგა ის მომენტი, როდესაც მსგავსი გაერთიანებები სიკეთის ნაცვლად ზიანს აყენებენ როგორც კონკრეტულ დარგს, ასევე მთლიანად ეკონომიკასაც, საბოლოო ანგარიშით კი, ქვეყნის თითოეულ მაცხოვრებელს. ასეთ დარგებში შეგვიძლია მოვიაზროთ როგორც ნავთობიმპორტიორები და საბანკო სექტორი, ასევე ინტერნეტპროვაიდერები და ფარმაცევტული კომპანიები, ფაქტობრივად, ყველა მსხვილი ბიზნესი, რომელიც ქვეყანაში ფუნქციონირებს და თითოეული მოქალაქის ყოველდღიურობის ნაწილს წარმოადგენს.

3. ეროვნული წარმოების ნახალისება

რაც არ უნდა პრიმიტიულად ჟღერდეს, დამოუკიდებლობის 3 ათწლეულის თავზე საქართველო კვლავაც იმპორტდამოკიდებული ქვეყანაა, სადაც არათუ მაღალტექნოლოგიური, პრიმიტიული წარმოების ნაირსახეობებიც კი არ არის ადეკვატურად განვითარებული (ერთეული გამოთავისების გარდა). ამისი ნათელი მაგალითია სასურსათო უსაფრთხოების ჭრილშიც კი იმპორტდამოკიდებულება. კერძოდ, 2019 წელს საქართველოში იმპორტირებული იყო რძე და რძის პროდუქტები - 200 მლნ ლარის; კიტრი, პომიდორი და სხვა ბოსტნეული - 100 მლნ ლარის; სხვადასხვა ხილი - 180 მლნ ლარის; მაკარონი - 40 მლნ ლარის; თევზი გაყინული - 70 მლნ ლარის; ქათმის ხორცი - 200 მლნ ლარის; კონსერვები - 100 მლნ ლარდზე მეტის და ა.შ. ფაქტია, რომ ათწლეულების განმავლობაში „შემუშავებული“ ეროვნული წარმოების ნახალისების მექანიზმები ფუჭად თუ არაა გაფლანგული, საბოლოო მიზნამდე ჯერ ისევ დიდი გზა აქვს გასავლელი. გამოსავალი კი პროცესში დარგის პროფესიონალების ჩართულობაშია და არა – „მენეჯერების“ - „ინოვაციურ გადაწყვეტილებებში“.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველო ჯერ ისევ აუთვისებელი შესაძლებლობების ქვეყანაა, რომელსაც ყოველი ახალი გამოწვევა დიდ დარტყმასთან ერთად, ყოველ ჯერზე ახალ შესაძლებლობებსაც სთავაზობს. ასე იყო და ასე იქნება კორონომიკური კრიზისის შემდგომაც. მთავარია, თითოეული მსგავსი სიტუაცია სწორი შინაარსით იყოს აღქმული, შემუშავდეს შესაბამისი სამოქმედო გეგმა და მივყვეთ ქვეყნის გრძელვადიანი განვითარების მონახაზს.